

KIRSAL ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL TURİZM VE KOCAELİ-KANDIRA KIRSAL TURİZM GELİŞİMİ MODELİ

SUSTAINABLE RURAL TOURISM IN RURAL AREAS AND KANDIRA RURAL TOURISM DEVELOPMENT MODEL

İbrahim ÇETİN *, Tülay POLAT ÜZÜMCÜ **, Orhan İÇÖZ ***

ÖZET: Turizm endüstrisinin gelişmesi, sosyo-ekonomik olarak gelişmemiş ya da gelişme konusunda sorunlar yaşayan bölgeler için önemli bir fırsat sunmaktadır. Turizm talebi, dünya genelinde kıyılardan kırsal alanlara doğru çeşitlenmektedir ve bu değişim önceleri ihmal edilmeye başlanan kırsal alanların önemi tekrar ortaya çıkarmıştır. Kırsal alanda bulunan ve turizm için gerekli olan doğal, kültürel, folklorik ve sosyal değerlerin birer çekicilik olarak değerlendirilebilmesi bu kaynakların sürdürülebilirlik stratejisi içerisinde iyi planlanmasını gerektirmektedir. Bu çalışmanın amacı da, kırsal alanların sosyo-ekonomik gelişimleri için turizmin bir seçenek olarak nasıl değerlendirilebileceği ve geliştirilebileceği konusunda bir değerlendirme yaparak görüş ortaya koymaktır. Bu bağlamda, çalışmada bir sanayi kenti olan Kocaeli'nin doğal ve bozulmamış kırsal alanları olan ve önemli bir kırsal turizm potansiyeline sahip bulunan Kandira ilçesi için *Sürdürülebilir bir Kırsal Turizm modeli* geliştirilmesi önerilmiş ve turizm gelişmesinin bu sayede tüm paydaşların beklentilerine cevap verebilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar sözcükler: Endüstrileşme, Kırsal turizm, Sürdürülebilirlik, Kandira, Turizm Planlaması

ABSTRACT: The development of the tourism industry offers an opportunity for underdeveloped places or the places dwelling some of the development problems in socio-economical terms. The demand in tourism is spreading into the rural areas removing from the coastal areas all over the world. The appreciation of natural, cultural, folkloric and social values existing in the rural areas and necessary inputs for tourism requires a well-designed planning process of these resources in a sustainability strategy. The objective of this study is to show how to evaluate and develop tourism as an alternative tool for economic and social development needs of rural areas. In this context, this study suggests a *Sustainable Rural Tourism Development Model* for Kandira, as a county of the industrial city of Kocaeli, which has natural and unspoilt rural areas and important rural tourism potential and, the study also aims that tourism development could be able to meet the expectations of all stakeholders in the region in this way.

Keywords: Industrialization, Rural tourism, Sustainability, Kandira, Tourism Planning

1. GİRİŞ

Tarım ve hayvancılık, tarihsel süreç içinde ülkelerin gelişimi ve kalkınmasında önceleri önemli bir yer tutarken, sanayi devrimi sonrası bu faaliyetlerin ekonomik yaşamda nispi öneminin azaldığı görülmüştür. Bunun sonucunda bazı ülkeler ve/veya ülkelerin belirli bölgeleri endüstriyel kalkınma sayesinde ekonomik ve sosyal açıdan önemli gelişmeler kaydederken, kaynakları genelde tarıma bağlı ve tarımsal faaliyet içinde bulunan kırsal alanların, bu yeteri kadar gelişme gösteremediği ortaya çıkmıştır. Bunun kuşkusuz en önemli nedeni, endüstrileşmenin katma değeri yüksek mallar üretmesi ile ekonomiye katkısının tarımdan çok daha fazla olmasıdır. Zaman içinde endüstrileşme ile kırsal alanlardan kentlere kayan ekonomik

* Yrd.Doç.Dr., Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Turizm ve Otel İşl. Yüksekokulu, Van-Türkiye, e-posta: ibrahimcetin01@yahoo.com

** Yrd.Doç.Dr., Kocaeli, Üniversitesi, Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu, Kocaeli-Türkiye, e-posta: tulayuzumcu@hotmail.com

*** Prof.Dr., Yaşar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İzmir-Türkiye, e-posta: orhan.icoz@yasar.edu.tr

ve sosyal gelişme, kırsal alanlarda yaşayanların yaşam koşullarını kötüleştirilmiş, bölgenin yaşam standartlarının düşmesiyle, bu bölgelerde sosyal ve kültürel yapılarda değişikliklere yol açarak ekonomik kayıplarını artırmıştır.

Endüstriyel gelişimin sonucunda, artan ekonomik ve sosyal refah ile boş zamanların ortaya çıkması, teknolojinin gelişmesinin verdiği destekle 1950'li yıllara kadar, az sayıda olan seyahatlerin, bu yıllardan sonra kitlesel bir değişiklik ile çok sayıda insanın kıyılara doğru yönelmesine neden olduğu görülmüştür (Bahçe, 2009, s.2). Kitlesel turizm, gelişmiş ülkelere daha az gelişmiş ülkelere ve kıyılara doğru, bir paket tur şeklinde turistik ürünlerin sunulması ile yayılmakla birlikte, bir tekdüzelik içerisine de girmiştir. Turizm, ilk aşamalarında kıyılarda gelişmeye başlamasının yanı sıra, temelde kültürel, tarihsel ve doğal çekiciliklere (*denizler, göller, ormanlar, sulak alanlar, bitki örtüsü vb.*) önemli ölçüde bağlı bir faaliyettir. Ancak kitle turizminin gelişmesi, turizmin meydana geldiği alan ve kaynaklar üzerinde önemli tahribatları da beraberinde getirince, talebin “*alternatif*” arayışlara yönelmesi kaçınılmaz olmuştur. Briedenhann ve Wickens (2004) 1980'li yıllardan sonra, Hudman (1992) ise 1990'lı yıllardan sonra turistik talepte değişimlerin başladığını belirtmişlerdir. Turizm talebi, standart kitle turizminden daha anlamlı deneyimler sunan, ayrıca esnek ve kişiye özel özellikleri olan ekoturizm (Briedenhann ve Wickens, 2004, s.72; Orams, 1995: 4) ve diğer benzeri alternatif turizm türlerine yönelmiştir. Turizm talebindeki gelişmeler kitle turizminde olduğu gibi kıyılara değil, bundan farklı olarak ülkelerin iç ve kırsal yerlerine doğru yönelişi ortaya çıkarmıştır. Kuşkusuz bu gelişme turistler için yeni ve farklı bir anlam ve çekicilik ifade eden turistik değerlere sahip iç ve kırsal alanlarda turizmin uygulanabilir olacağı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Kırsal yaşama dair varlıkların etkin bir şekilde değerlendirildiği, yöresel ürün ve tarımsal faaliyetlerin katma değer kazandığı, sektörel ve kültürel unsurların yerel zihniyet ve doğa ile bütüncül yaklaşımlarla modellendirildiği kırsal turizm de, bu anlamda öne çıkan faaliyetlerin başında gelmektedir (Üzümcü vd., 2015, s.92).

Bir yörenin sosyo-ekonomik bakımdan gelişebilmesi, o bölgede yatırım yapılması için gerekli olan üretim faktörleri olan; hammadde (*doğal kaynaklar*), sermaye, insan kaynakları, teknoloji, girişim ve altyapı gibi unsurların olmasını gerektirir. Dünya genelinde üretim faktörleri ve doğal kaynakların dağılımı her yerde aynı özellikte olmayıp, bazı bölgeler doğal kaynak dağılımı bakımından zengin, bazıları ise değildir. Kaynakların dengesiz dağılımı az gelişmiş ülkeler ve hatta bir ülke içinde gelişmemiş bölgelerin ortaya çıkmasının da bir nedeni olarak görülmektedir. Kentleşmiş bölgelerin dışında, *kırsal* olarak tanımlanan bu bölgelerin, tarıma dayalı faaliyetlere bağlı gelişmenin dışında başka seçenekleri bulunmamakta, geçim kaynağı için geleneksel üretim tarzları ve tarımsal faaliyetler ile yetinmek durumunda kalmaktadırlar (Çetin, 2015, s.2). Ancak son yıllarda talepteki değişimle birlikte kırsal alanlarda üretim faktörleri eksikliği nedeniyle geliştirilemeyen endüstrilere ek ve ekonomik çeşitliliğe bir seçenek olarak, yörenin ekonomik ve sosyal gelişimi için turizmin kullanılabileceğinin koşullarının oluştuğu görülmektedir. Çünkü turizmin hammaddesi, endüstri hammaddesinden farklı olarak *doğal, sosyal ve tarihsel/kültürel* çevredeki çekiciliklere bağlı olarak gelişmekte ve turizm için gerekli olan kaynakların, ekonomideki diğer endüstrilere oranla dünya genelinde daha dengeli dağıldığı görülmektedir. Aynı şekilde, kırsaldaki her bir yerleşimin farklı bir kültürü ve yaşam biçimi gibi değerler de turizm açısından birer çekim gücü arz etmektedir. Çekicilikler bir yörenin turizm gelişiminde en önemli unsurlarındandır ve bir yörede turizm gelişimi olması için, çoğu kez öncelikle doğal ve kültürel çekiciliklerin olması gerekmektedir.

Sonuçta, bölgesel gelişmenin büyük ölçüde yerel kaynaklarla ve yerel aktörlerle sağlanabileceği konusunda çalışmalar yapılmakta ve turizm sektörü, birçok kırsal bölge ve yörenin çok yönlü gelişimi için öncelikli başvurulmuş araç olma özelliği taşımaktadır. Turizmin çoğu kez ana kaynağının doğal ve kültürel değerler olması, turizm kaynaklarının, ülkelerde coğrafi olarak alternatif kaynaklara göre daha adil ve dengeli bir dağılım özelliği göstermesi (Met, 2012, s.164) talebin eğilimi de dikkate alındığında kırsal turizm arzının planlanarak kırsal alanlarda turizm gelişmesinin oldukça rasyonel olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Turizm için gerekli olan bu kaynakları etkin kullanmak için doğru strateji benimseyen kırsal alanların benzerlerine göre daha fazla gelişme şansına sahip olacağı da bir gerçektir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Literatürde genellikle kırsal turizmin sağladığı ekonomik ve sosyal katkılara vurgu yapılmaktadır. Turizmin, gelir dağılımını kırsal ve gerice alanlara taşıdığı ve çeşitli sosyo-ekonomik gelişmeyi uyarıcı etkiler yaptığı belirtilmektedir. Kırsal alanların turizm ile ilişkisi, önceleri sadece tarımsal faaliyetler sonucunda sektöre girdi sağlama şeklinde iken (Torres, 2003, s.547), daha sonra genişleyerek kırsaldaki işletmelerde konaklamaya ve çiftlik olanaklarını kullanma şeklinde gerçekleşen agri-turizm (*tarım turizmi*) uygulamalarına kaydığı gözlenmektedir (İçöz vd. 2010). 1980’li yıllarda Amerika’da tarım alanında yaşanan darboğazlar kırsal alanda yaşayanların iş olanaklarında ve ekonomilerinde önemli sorunlara neden olmuş ve çiftçi sayısı azalmış, kırsaldaki birçok işletme kapanmış ve kalanlarda tarım dışı faaliyetlerle gelir elde etme arayışları başlamıştır (Wilson vd., 2001, s.133). Kırsal turizm geri kalmış bölgelere diğer bölgelerden gelir akışı sağlayarak kırsal alanların yaşam şeklinin gelişmesine de bir seçenek sunmaktadır (Yang vd., 2010, s.382). Kırsal turizm tarımsal aile işletmelerinin gelirlerine olumlu etki yapmakta, yerel istihdam seçenekleri sunmakta, restoran ve küçük dükkânların satışları sayesinde yerel işletmeleri teşvik etmektedir (Tew ve Barbieri, 2012, s.216). Avrupa Birliği kırsal turizmi, “*kırsal alanlarda yapılan bütün aktiviteler*” olarak tanımlamaktadır (Roberts ve Hall, 2003, s.15). Kırsal turizm, günümüzde tek tipleşmeye başlayan yaşam kültürü tehdidine karşı kırsal alanda yaşayan halkın taşıdığı kültürel çekicilikle kaynaşmayı getiren sosyal, doğal çevre ve tarımla bütünleşmesi bakımından diğer turizm türleriyle daha kolay uyumlaştırılmaktadır.

2.1.Endüstrileşme Baskısı ve Turizmin Gelişimi

Toplumların kentleşme süreci birçok ülkede farklı zamanlarda ve değişik biçimlerde gerçekleşmiştir. Örneğin, İngiltere 1900’lü yılların başında önemli ölçüde bunu başarırken, dünyanın diğer yerlerinde ve Türkiye’de bu durum daha geç ve farklı şekilde gerçekleşmiştir. Burada sorgulanması gereken önemli noktalardan biri, üretime katkı sağlayan bireyin, yaşam koşullarının iyileşmesi hayali ile kırsaldan gittiği ya da çeşitli nedenlerle gitmeye zorlandığı kentlerdeki üretime verdiği katkının yanı sıra, bu bireylerin ya da toplulukların kentlerdeki yaşam kalitelerinin düzeyidir. Türkiye, 1950’lerde kırsal nüfus oranı toplam içinde % 75 iken, 2000’lerde bu oran % 35’lere düşmüş ve 2016 yılında ise il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranının toplam nüfusa oranı % 92’yi aşmıştır (TUİK, 2017). Kırsal alanlarda yaşanan bir diğer sorun ise kente göç konusudur. Kırsal alanlarda tarımsal gelirin azlığı, tarım topraklarının çok parçalanmış olması ve tarımsal üretimde makine kullanımı oranının artması ile iş gücüne olan ihtiyacın azalmasına karşılık, kentlerde daha iyi eğitim, sağlık, sosyal aktiviteler gibi imkânların olması, kırsalda tarım dışı istihdam alanlarının yaratılmasına yönelik kamu politikalarının

uygulanamaması veya yetersiz kalması gibi nedenlerle 1950’li yıllarda başlayan *kente göç* olgusunun devam etmesidir. Buna karşın, kente göç sonucunda ortaya çıkan, sosyal, kültürel, ekonomik değişim ve dönüşümün kontrol altına alınması ihtiyacı, beraberinde kırsal alanlara yeni boyutlar kazandırılması gerekliliğini doğurmuştur. Bu bakımdan, kırsal kesimde tarım dışı faaliyetlerin geliştirilmesinin yaşamsal önem taşıdığı bir gerçektir (Emekli vd, 2007, s.328).

Kırsal alanlarda yaşayanların yerlerini terk etmelerinin nedeni olarak aşağıdaki bazı sorunlar sayılabilir;

- işsizlik,
 - sosyal güvencesiz,
 - yetersiz eğitim,
 - yetersiz ve eksik sağlık olanakları,
 - geleneksel tarım ya da kırsal iş tipi meşguliyetin emeklilik hakkı sunmaması,
 - sosyal ve kültürel gelişime uzaklık,
 - gelecek endişesi oluşturmaması,
- olarak sayılabilir.

Tablo1. Sayım yıllarına göre Türkiye nüfusu: Kentli ve kırsal nüfus

Yıllar	Toplam	Kentsel Nüfus		Kırsal Nüfus	
		Sayım Yılları Nüfusu	Toplam Nüfusa Oranı	Sayım Yılları Nüfusu	Toplam Nüfusa Oranı
1927	13.648.000	3,305,000	24,2	10,342,000	75,8
1935	16.158.000	3,802,000	23,5	12,355,000	76,5
1940	17.820.000	4,346,000	24,5	13,474,000	75,6
1950	20.947.000	5,244,000	25,0	15,702,000	75,0
1960	27,757,000	8,859,000	31,9	18,895,000	68,1
1970	35,605,000	13,691,000	34,4	21,914,000	61,5
1980	44,736,000	19,645,000	41,8	25,091,000	56,1
1990	56,473,000	33,256,000	59,0	23,146,000	41,0
2000	67,803,000	44,006,000	64,9	23,797,000	35,1
2007	70,586,000	49,747,000	70,5	20,838,000	29,5
2010	73,722,000	56,222,000	76,2	17,500,000	23,7
2012	75,627,000	58,448,000	77,2	17,178,000	22,7
2015	78,741,053 (Tuik,2015)				

Kaynak: Zeynel Dinler. (2014). *Tarım Ekonomisi*, Bursa, Ekin Yayın Dağıtım; TÜİK, 2015.

Kentleşmenin birçok zorluk ve sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Türkiye için kırsal alanlarda ve özellikle köylerde yaşayan nüfus son 10 yılda önemli derecede azalma göstermiştir. TÜİK verilerine göre 2015 yılında il ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı % 92,1 ve belde ve köylerde yaşayanların oranı ise % 7,9 olarak gerçekleşmiştir. Bazı şehirler ise daha kalabalık ve büyük olması nedeniyle fırsat ve tehditleri, sorunları daha çok taşımaktadır.

Tablo 2: Türkiye'nin en kalabalık şehirleri

Şehir Adı	Nüfus Miktarı	Türkiye Oranı
İstanbul	14 657 434	% 18,6
Ankara	5 270 575	% 6,7
İzmir	4 168 415	% 5,3
Bursa	2 842 547	% 3,6
Antalya	2 288 456	% 2,9

Kaynak:TUİK, 2016.

Tablo 2’de görüldüğü üzere günümüzde Türkiye nüfusunun yaklaşık % 35’i beş büyük kent olmak üzere yaklaşık % 90’ı şehirlerde yaşamaktadır. Ekonomik ve sosyal kaynakların sorunlu ve eksik dağılımı ve fabrikalarda düşük ücrette çalışma ve hatta işsizlik gibi sorunlar şehirlerde gelecekte ortaya çıkabilecek daha büyük potansiyel sorunlar olarak görülmektedir. Bunun yanında kentleşme oranı arttıkça, kırsala ve doğaya özlem duyma eğiliminin de artış göstereceği tahmin edilebilir. Burada en önemli konu, kentlerde ekonomik ve sosyal yönden mutlu insanların oluşması ve meydana gelecek kırsal turizm talebi ile dengelenebilmesidir.

Sanayi ve teknolojiye geri kalan ülkeler veya gelişmiş ülkelerin ekonomisi tarım veya hayvancılığa dayanan bölgelerinde insanlar hem uluslararası ticarete katılmak, hem de sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarını korumak için bir yol aramışlar ve çözüm yolu olarak, harcanabilir geliri ve boş zamanı olan, değişen istek ve ihtiyaçlara göre değişiklikler arayan, gelişmiş ülke vatandaşlarının istek ve gereksinimlerini karşılamak olanağı sunan *turizm sektörü* geliştirilmiştir. Turizm hareketleri, tarihsel olarak önce gelişmiş ülkelerde başlamış, kitlesel üretim ve sonrasındaki çağın çalışanları, dinlenme gereksinimlerini karşılamak üzere kıyı kesimlerine yönlendirilmişlerdir. Bu nedenle, kıyı kesimleri popüler hale gelmiş ve bu talep, tur operatörlerinin *her şey dahil paketler* veya *erken rezervasyon* politikalarıyla, ucuz ve cazip koşullarla, tüm sosyal tabakalar için elverişli hale gelmiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde, gelişmiş ülkelerdeki üst sosyal tabakaların istek ve talepleri değişmeye başlamış ve son 20 yılda ise, turizm talebi artık standart kitle turizminden, turistlere daha esnek ve anlamlı deneyim sağlayan kişiye uyumlu özellikler taşıyan ya da sunan turizm türlerine kaymıştır (Briedenhann ve Wickens, 2004, s.72).

2.2.Kırsal Alan ve Kırsal Turizm

Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun kentsel nüfustan fazla olması çoğu ülke için genelde kalkınmayı zorlaştıran bir etkidir (Ün vd, 2012). “*Kırsal alan*”, metropol olarak adlandırılan yerlerin dışında bulunan illeri kapsayan, ilçe, köy ve mezralarda her türlü sosyal güvence, eğitim, sağlık, iş olanakları, sigorta, emeklilik ve kültürel etkinliklerden yeterince yararlanamayan bireylerin sayısal çoğunluğu oluşturduğu mekânsal alanları ifade etmektedir. Kırsal alan, kent olarak tanımlanan yerleşim yerinin dışında kalan tarımsal etkinliklerin yapıldığı köy, mezra vb. adlarla anılan insan yerleşimlerinin var olduğu alanlar olarak da tanımlanmaktadır (Deveci vd, 2013, s.30). Bu alanlar; doğal ve kültürel yapısıyla, özellikle kentlerde yaşayan insanların uzun yıllardır giderek artan rekreasyon gereksinimlerini karşılamaya çalışmaktadır. Bu ortamların doğallığı ve el değmemişliği kırsal alanlara olan yoğun

ilgiyi artırmakta, alternatif turizmin bir türü olarak kırsal turizmin gelişimine de önemli katkılar sağlamaktadır (Doğan, 2012, s.17).

Turizmde dünya genelinde bir eğilim olarak, artan çevresel sorunlar ve kitle turizminin doğal çevre üzerine yaptığı tahribata tepki sonucu, insanların *otantiklik arayışının da* katkısıyla günümüzde popülaritesi her geçen gün artan *doğaya dayalı* turizm türleri ortaya çıkmıştır. Çeşitli isimlerle anılan ve aynı zamanda bir alternatif turizm olarak da kabul edilen bu turizm türlerinin ortak özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Bahçe, 2009, s.2):

- Yeniye ve özele olan ilgiye bağlı araştırma isteği
- Küçük gruplarla, başka insanların bir arada olma, sosyal deneyim isteği
- Dağ yürüyüşlerinde, spor etkinliklerinde biotik bir deneyim sağlama eğilimi
- Açık havada yaşama sevgisi

Kırsal turizm, alternatif turizm ile her ne kadar benzerlik gösterse de kendine özgü biçimde Soykan (2003, s.2) tarafından aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- Her mevsim yapılabilen bir turizm türüdür
- Turizmin coğrafi dağılışında önemli bir denge unsurudur
- Bir çok turizm türü ile bütünleşebilir
- Rekreatyonel etkinlikler çok çeşitli ve özgündür
- Katılan turist profili genelde diğer turizm türlerinde farklıdır
- Doğal çevrenin ve kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunur
- Sürdürülebilir turizm anlayışına hizmet eder
- Bir ülkenin ya da bölgenin tanıtımında önemli bir araçtır

Kırsal kalkınma için kırsal turizme ihtiyaç duyulmasının nedenleri ise şöyle sıralanmaktadır (Ross ve Wall, 1999; Soykan, 2006; Akça vd., 2002; Köroğlu ve Köroğlu, 2006; Emekli vd. 2007: s.8):

- Kırsal alanlarda geleneksel işlerin korunması son derece önemlidir. Çünkü bunların bazıları yöreye özgü olup, yok olma aşamasına gelmişlerdir.
- Kırsal turizm sırasında birçok yeni iş olanağı yaratılabilir.
- Kırsal turizm bilgilendirme, ulaştırma vb. hizmetlerin gelişmesine de katkı sağlar.
- Devlet organları tarafından köylülere yalnızca tarımsal amaçlı olarak destek verilmemekte, başka destek unsurları da ortaya *çıkılmaktadır (örneğin, yerel ürünleri tanıtmaya desteği gibi)*.
- Kırsal el sanatları, ülkelerin ve bölgelerin kültürel mirasında öncelikli ve önemli bir yer işgal etmektedir. Bu kültürel unsurlar, kırsal turizm aracılığıyla turistik ürüne çevrilebilir.
- Kırsal turizmde tarihsel yapılardan (*eski kiliseler, şatolar, çiftlik binaları, evler*) çeşitli şekillerde yararlanmak mümkündür (*müze, el sanatları merkezi, konaklama evi, vb.*).
- Kırsal toplumlarda kadınlar, önceleri ekonomik özgürlükleri açısından sınırlı bir role sahipken günümüzde kırsal turizm aracılığıyla önemli roller almaktadırlar.
- Kırsal turizm sürdürülebilir yerel kalkınma sağlarken doğal ekosistemlerin korunmasını da sağlamaktadır.

Kırsal turizmin gerçekleştirilmesi için kırsal alandaki doğal kaynakların korunmuş olması ve zarar vermeden kullanıma uygun biçime getirilmesi önemlidir. Ulaşım imkanlarının ve altyapının olması ve konaklama hizmetlerinin belirli bir standartta olması gereklidir.

Genel olarak literatürde kırsal turizmin, bölgenin gelişmesi üzerinde etkilerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Liu, 2006; Yang vd., 2010; Saxena vd., 2007; Sharpley, 2007):

- Tarımsal üretimin kalitesini ve kârlılığını yükseltmektedir.
- Tarımsal işletmelerin ve tarımsal faaliyetlerle uğraşanların gelirlerinde artış sağlamakta, ek gelir yaratmaktadır.
- Turizmin hizmet sektörü içinde yer alması ve bu özelliğinden dolayı yoğun emek gerektirmesi, kırsalda işsizlik sorununa bir çözüm sunmakta ve insanlara tarımsal faaliyetlerinin dışında ek iş fırsatı sunmaktadır.
- Gelir ile birlikte yerel halkın sosyal yaşam biçiminde olumlu gelişmelere neden olmaktadır (Busby ve Rendle, 2000, s.635). Turizm, olumlu yönde ekonomik gelir sağlaması ve sosyo-kültürel gelişmeyi artırmasının yanında, yaşanabilir bir çevrenin geliştirilmesi ve diğer tüm olumlu faydalar sayesinde insanların refah seviyesi ve yaşam kalitesini artırmaya yardımcı olabilir ve bölgenin sahiplenilmesini artırabilir.

Ayrıca kırsal turizmin bölgenin gelişmesi üzerinde şu etkileri yaptığı vurgulanmaktadır (İpar ve Tırıl, 2014, s.47):

- Kırsalda yaşayanların gelişmiş yöre ve kentlere göç etmesinin önemli nedenlerinden biri de *iş bulma* amacıdır ve turizmin yarattığı iş olanağı sayesinde, kırsaldan kente göçün gerekçesini de ortadan kaldırmaya yardımcı olabilecektir.
- Kırsal yörelerde tarımla uğraşan kişilerin gelirlerinin yetersiz ve istikrarsız oluşu, yoksul geniş toplum kesimlerini etkilemektedir. Yörede kırsal turizmin gelişmesine paralel olarak tarım ürünlerinde bir artış olacak ve bu ürünler hak ettiği fiyattan satılacaktır. Böylece kırsal turizm yörenin gelir düzeyini arttıracaktır. Bunun sonucunda kırsal turizmle birlikte tarıma da ağırlık vermeye başlanacaktır.
- Kırsal turizm, kırsal kalkınma sürecine hız kazandıracak, kalkınmanın lokomotiflerinden biri haline gelecektir.
- Kırsal turizmin gelişmesine bağlı olarak, yörede turizme doğrudan ve dolaylı mal ve hizmet üreten diğer sektörlerde de iş hacmi artacaktır. Kırsal turizm dolaylı olarak birçok sektörün gelişmesine katkı sağlayacak ve yöreye yeni yatırımlar artacaktır.
- Kent insanı ile kırsaldaki halk arasında bilgi akışı sağlanır.
- Kadının ekonomiye katılmasıyla kendisine olan güven artar ve kadının çalışmadaki rolü değişir.
- Genç nüfusun toplumdaki statüsü güçlenir. Ayrıca, yeni iş kollarıyla birlikte gençlerin girişimcilik ruhu kazanmasına katkı sağlanır.
- Kırsal yörelerde turizmin gelişmesi sonucunda yöredeki kültürel varlıklar koruma altına alınmakta ve kırsal alanlardaki tarihi değerler korunarak gelecek nesillere bırakılması sağlanmaktadır.
- Doğal ve kültürel güzellikler tahrip edilmemekte korunmaktadır. Doğa dostu bir turizm anlayışı gelişir.

- Eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerinde kırsal turizmle birlikte iyileşme sağlanmaktadır.

3. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Kırsal alanlar, Türkiye'nin özellikle seksenli yıllardan sonra başlayıp günümüze kadar olan durumu göz önüne alındığında, buralarda yaşayanlara giderek daha az fırsatlar sunan bir ortamlara dönüşürken, yine son yıllarda şehirleşmenin artması ve gelişme ile birlikte şehirlerdeki insanların kırsala ve doğaya olan özlemi ve şehir yaşantısının iticiliği kırsal alanların çekici bir durum almasına neden olmaktadır. Bu bakımdan bu çalışma, çıkış noktası olarak turizm talebindeki değişikliklere kırsal alanların nasıl uyumlaştırılabileceği sorgusundan hareket etmektedir. Bu amaçla turizm, büyük kent yaşamındaki insanlar için bir dinlenme ve kaçış güdüsüne karşılık gelirken, aynı zamanda kırsal alanlarda yaşayanlar için de ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda beklentilerini karşılama fırsatları sunmaktadır. Ancak, bu arz-talep dengesinin stratejik açıdan değerlendirilebilmesi için sürdürülebilir bir kırsal turizm planlamasının yapılması ve kırsal alanda yaşayan tüm paydaşların desteğinin sağlanması gerekmektedir. Bu anlamda, yerel kırsal alanların kalkınmasında bir model kurulması amaçlara ulaşma konusunda önemli bir katkı sunabilir. Bu çalışmanın amacı da, endüstrileşme baskısı birçok alan bozulma tehdidi hissetmekte iken, Marmara bölgesinin sanayi kenti olan Kocaeli ili, Kandıra ilçesi ve köylerinin, bozulmamış doğası, zengin yöresel ürünleri ve yaşatılan geleneksel el sanatlarıyla, sürdürülebilir kırsal turizm için barındırdığı kaynakların değerlendirilmesidir. Bu amacın da en rasyonel olarak sürdürülebilir bir yaklaşım içerisinde ve paydaşların katılımından oluşan bir model aracılığı ile gerçekleştirilebileceği savunulmaktadır.

Çalışma, hedeflenen sonuçlara ulaşma bakımından niteliksel bir çerçevede kurgulanmıştır. Çalışmanın konusu itibari ile ilgili ikincil kaynaklardan kuramsal çerçeve oluşturulmuş ve kırsal turizm ve sürdürülebilir turizm konusu ile ilgili daha başka ülke, bölge ve yörelerdeki kırsal alanların geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar taranmıştır. Elde edilen bilgilerin Kandıra'ya uyarlanmasından önce, çalışmanın yönteminin güçlendirilmesi açısından bölge ve köylerde yerinde inceleme ve gözlem yapılmış; yerel halkın ve ilçenin gelişmesi konusunda karar vericiler olan ileri gelenlerden bilgilerin elde edilmesi ve değerlendirilmesi sağlanmıştır. Alan yazından elde edilen bilgiler ile 2015 Temmuz ve Eylül ayları arasında üç defa yerinde yapılan inceleme ve gözlemlerin bir araya sonucunda bölgenin SWOT analizi değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgilerin yorumlanması ile bölgenin kırsal turizm gelişimi açısından yönlendirici olabilecek, sürdürülebilir bir planlama yaklaşımı çerçevesinde "Kandıra'da Kırsal Turizm Gelişimine Yönelik Model hazırlanmıştır.

4. KIRSAL ALANLARDA SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PLANLAMASI YAKLAŞIMI

Ekonomi yaşamında konjonktür gereği değişikliklerin ve değişimlerin meydana getirdiği sonuçlar toplumlara bazen fırsatlar da sunmaktadır. Bu fırsatlardan birisi de turizm talebinin klasik davranışı gereği kıyılardan kırsal alanlara ve doğaya ve kırsal kültüre doğru bir yön göstermiş olmasıdır. Bu yönelim kırsal alanlar ile diğer alanlardaki olumsuz anlamdaki farklılıkların ve dengesizliklerin giderilmesi için bir veri kabul edilmesi ve değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Bölgesel dengesizliklerin tanımlanması "*bölgeler arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve yaşam kalitesi ile benzer konularda gelişmiş olan alanlar ile arasındaki eksiklikler ve eşitsizlikler*" olarak yapılabilir. İşte bu noktada turizm bir araç olarak devreye

girmektedir. Böylece, ülkelerin ekonomik ve sosyal birlikteliğinin sağlanması ve bölgelerarası dengesizliklerin ve eşitsizliklerin azaltılmasında turizm bölgesel/yöresel bir kalkınma/gelişme aracı olarak kullanılmaktadır. OECD Bölgesel Kalkınma Servisi tarafından yapılan ekonomik çalışmalarda turizmin muhtemel bir kalkınma stratejisi olarak tanımlanması, turizm ile bölgesel kalkınma ilişkisini de vurgulamaktadır (Doğan ve Yıldız, 2007, s.155). Bu bilinen gerçeklerin yanında, değişimlere nasıl tepki verileceği ile hangi yöntemlerin ve araçların hangi sürede nasıl yapılacağına kararlaştırılması ise bu konuda iyi bir planlama yapılmasını gerektirmektedir. Birçok yöre gelişi güzel bu eğilimden yararlanmak istese de, planlama olmadan yapılan girişimlerin eksik olacağı ve hatta başarısız olacağı iddia edilebilir. O halde bir yörede kırsal turizmin geliştirilmesi için nasıl bir planlama yapılması gerekmektedir? sorusunun cevabı, kuşkusuz turizm talebini meydana getiren ve dahası sürdürülebilir bir kırsal turizm ve bu turizm türüne olan talebin tatmin edilmesinin sağlanması ile ve bunun yanında bölgede kırsal turizm kaynaklarının değerlerinin korunması ve ortaya çıkarılması, geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Bunun için de ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve toplumsal temelli çok yönlü bir kırsal sürdürülebilir bir turizm planlaması yaklaşımı benimsenmelidir.

Bilindiği üzere, sanayi devrimi sonrasında tüm dünyada doğal kaynakların sorumsuzca kullanılması ve bu kullanımın doğal kaynaklara zarar vermesi çevresel ve kültürel değerlerin bozulmasını ve sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkarmıştır (Duran, 2011, s.299). Doğal kaynaklara zarar verilmesi konusunda sadece sanayi sektörünün değil, turizm olayının ve endüstrisinin de etkisi büyük olmaktadır. Bu bakımdan sürdürülebilirlik; sanayi, turizm ve alt sektör olan kırsal turizm alanlarını da ilgilendirmekte olan hassas ve stratejik önemli bir kavram ve konudur. Sürdürülebilirlik kavramı genel olarak, *“insan nüfusunun faaliyetleri ile birlikte onların doğal, sosyal ve kültürel çevreler arasında uyumun bulunduğu bir dengeler durumu”* olarak açıklanmaktadır (Kaşlı vd., 2015, s.29). Sürdürülebilir gelişme kavramının 1972 yılında düzenlenen Stockholm Konferansında; *“çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çeken, kaynak kullanımında kuşaklararası hakkaniyeti gözeten, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkelerin”*, benimsenmesi ile temelleri atılmıştır (IULA-EMME, 1997, 3’den aktaran: Bozlağan, 2005, s.1015). Avrupa Birliği, 1992 yılında ekolojik bir yaklaşım ile sürdürülebilirliğin gelişme politikalarının üç önceliği bulunması gerektiğini duyurmuştur (Soussan,1992; aktaran: Bozlağan, 2005, s.1018). Bunlar;

- Ekolojik süreçlerin korunması.
- Kaynakların sürdürülebilir kullanımı.
- Genetik çeşitliliğin korunması.

Sürdürülebilirlik kavramı, bir toplumun, eko-sistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan ya da sistemin ana kaynaklarına aşırı yüklenmeden devam ettirebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Karaman, 1996, s.102). Sürdürülebilir turizm kavramı, sürdürülebilir kalkınmadan gelen ve bunu turizme uygulama anlamını içeren bir terimdir (Inskeep, 199, s.461). Sürdürülebilirlik, turizm sanayisinde sosyal ve ekonomik kalkınmanın yanı sıra, çevreyi ilgilendiren konuları bütünleştirmeye çalışır (Kernel, 2005, s.151). Varlığını çevre ve insan üzerine kurgulayan turizm endüstrisi için sürdürülebilirlik, uzun dönemli bir strateji ile anlam kazanabilmektedir. Aksi takdirde, bugünkü kuşakların dahi artık yararlanamadığı turizm kaynaklarından, gelecek kuşakların da yararlanması mümkün

olamayacaktır. Sürdürülebilirliğin geniş yapısı içinde turizm endüstrisi, yeşil kimlikler oluşturmak için çaba sarf etmiştir (Johnson, 2002, s.261).

Dünya Turizm Örgütü (2006) sürdürülebilir turizmi, şimdi ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak dikkate alarak, ziyaretçiler, sanayi, çevre ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarına göre çok boyutlu tanımlar (Navarro vd., 2015). Sürdürülebilir turizm için paydaşların katılımı da önemlidir. Bu sayede toplumun sosyal, ekonomik ve çevresel istekleri arasındaki denge ve mevcut kaynakların kalitesini bozmayan sürdürülebilir sonuçlara ulaşılır. Bu girişim, modern ve geleneksel yapı arasında uyum sağlar (Navarro vd., 2015).

Turizm, çevresel gelişim kapasitesi, toplumsal sorumluluk ve turizmin yerel halkın istekleriyle bağdaşması konularına saygılı olarak, sürdürülebilirlik ilkeleriyle bütünleşir. Sürdürülebilir turizm ayrıca yörelerin ihtiyaçlarını ve gelecekteki fırsatları da koruyarak karşılama anlayışıdır (Avcıkurt, 1997, s.136). Sürdürülebilir turizm ürünleri; turistik kalkınma ile zarar görmek yerine, yararlı olan yerel çevre, toplum ve kültürlerle uyum içinde işlenen ürünlerdir. Sürdürülebilir gelişim için turistik ürün, yerel turist hedeflerine dâhil edilen yerel ihtiyaçlara katkıda bulunmalı; yerel insanı sosyal çevreden ve yaşam koşullarından uzaklaştırmadan özsaygı kazanmasına, özgürlük vermeye yardımcı olmalıdır. Sadece ülkesel ekonomik büyümeyi değil, bölgesel ve yerel ekonomik gelişmeyi de hızlandırmalıdır (Inskeep, 1991, s.461).

Kırsal turizmin belirli ilkeler çerçevesinde sürdürülmesi gerekmektedir. Kırsaldaki turizmin ilkeleri; *yararlanma, gelişim, tasarımı, kırsal ekonomi, koruma ve pazarlama* olmak üzere 6 ana başlık altında özetlenebilir (Sharpley ve Sharpley, 1997'den aktaran Ün vd., 2012, s.346):

- *Gelişim:* Kırsaldaki turizm gelişimi, koruma ve ayağa kaldırma amaçlarına yardımcı olmalıdır. Örnek olarak, tarihi evlere yeni kullanımlar, çiftliklere ise ek kullanım ve gelir getirebilir, terkedilmiş arazilerin ıslahına yardımcı olabilir ve kırsala ulaşım için yeni fırsatların önünü açabilir.
- *Yararlanma:* Turistlerin kırsaldan daha çok yararlanmalarını sağlama çabaları, kırsalın özelliğini, kültürünü, tarihini ve yaban canlılarını merkez alan etkinliklerine yöneltilmelidir.
- *Kırsal Ekonomi:* Turizme yapılan yatırım kırsal ekonomiyi desteklemeli, fakat hem yoğun kalabalıktan, hem aşırı kullanım ile oluşan erozyondan ve turizm kaynaklarına hasar vermektan kaçınmak için, hem ekonomik hem de başka faydaları yaygınlaştırmak için, coğrafi olarak daha geniş çapta yayılmanın ve ziyaretlerin en yoğun olduğu dönemlerin dışına daha çok kaydırılmasının peşinde olmalıdır.
- *Tasarım:* Yeni turizm gelişimlerinin planlanması, yerlerinin saptanması ve yönetilmesi, peyzaja uygun olmalı ve mümkün olan durumlarda peyzajı zenginleştirmeye çalışmalıdır.
- *Koruma:* Kırsaldaki turizmden faydalananlar, bu turizmin en değerli varlığı olan kırsalın korunmasına ve zenginleştirilmesine katkıda bulunmak için koruma ve ayağa kaldırma politikalarına ve programlarına politik ve pratik destek sağlamalıdır.
- *Pazarlama:* Turizm endüstrisinin tanıtım, bilgilendirme ve pazarlama girişimlerinde insanların kırsala yönelik anlayışlarını ve ilgilerini derinleştirerek takdir etme ve yararlanma duygusuna ulaşmalarını sağlamaya çalışılmalıdır.

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'ne göre de, bir turizm faaliyetinin kırsal turizm olarak kabul edilebilmesi için faaliyetin kırsal alanda olması ve *kırsal alandaki yeşil dokunun sürdürülebilirlik temelinde* korunmuş olması gereklidir.

Navarro vd, (2015)'e göre sürdürülebilirlik konusundaki göstergeler Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3: Sürdürülebilirlik konusundaki göstergeler

<i>Ekonomik Sürdürülebilirlik</i>	
Turizmin gelişmesinin ekonomik etkileri	Bölgede mevcut kırsal turizm faaliyetleri; <ul style="list-style-type: none"> • Toplum için istihdam olanakları oluşturur. • İlgili firmalara fayda sağlar. • Bütün toplum için fayda oluşturur. • Mevcut altyapıların iyileştirilmesini sağlar. • Yaşam kalitesini iyileştirir.
<i>Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik</i>	
Turizmin gelişmesinin sosyo-kültürel etkileri	Bölgede mevcut kırsal turizm faaliyetleri; <ul style="list-style-type: none"> • Bölgenin kültürünü ve kimliğini korumak için yardımcı olur. • Geleneksel kültürü korur. • Şehir ve kasabalarda görünümünü iyileştirir. • Bölgenin sosyal refahını (<i>sağlık, güvenlik</i>) korumak için yardımcı olur. • Dinlenme imkanlarını artırır. • Kamu hizmeti ve altyapıları (<i>ulaşım, yol, su, elektrik</i>) geliştirir.
<i>Çevresel Sürdürülebilirlik</i>	
Turizmin gelişmesinin çevresel etkileri	Bölgede mevcut kırsal turizm faaliyetleri; <ul style="list-style-type: none"> • Doğal kaynakların korunmasını destekler. • Toplumun ekolojik farkındalığını artırır. • Çevre korumaya yönelik politikaların geliştirilmesini destekler.

Kaynak: Navarro vd. (2015). "Sustainability Indicators of Rural Tourism from the Perspective of the Residents", *Tourism Geographies*, 17: 4, ss.586-602.

Lane'e göre (2005) ise, başarılı bir sürdürülebilir kırsal turizm konsepti çok amaçlı olmalıdır ve yalnızca yetersiz bir doğa koruma etiği ile bu başarı sağlanamaz. Bu amaçla sürdürülebilir kırsal turizmin temel ilkeleri şunlar olmalıdır:

- Yerli toplulukların kültür ve karakterini sürdürmek.
- Peyzaj ve habitatları sürdürmek.
- Kırsal ekonomiyi sürdürmek.
- Başarılı ve kalıcı bir turizm endüstrisini sürdürmek.

Diğer ekonomik gelişme stratejilerinde olduğu gibi, kırsal alanlarda turizmin arzulanan yararları sağlayabilmesi için bir strateji olarak benimsenmesi ve uzun dönemli olarak algılanması gerekmektedir. Kırsal turizm stratejisinin başarılı olması için, kırsal alanlar kırsal turizmin uygulanmasını, talebin durumsal hareketinin trendi içindeki parlıtısına güvenmeden veya kendiliğinden gelişmesini beklemeden stratejik ve sürdürülebilirlik yaklaşımı ile ele alınması daha rasyonel görülmektedir. Kırsal turizmin, bir bölgenin ekonomik, sosyal gelişme aracı olarak benimsenmesinin yanında, turizmin gelişimi için nelerin gerekli olduğunun tespit edilmesi ve aydınlatılması gereken bir durumdur. Sonuçta, turizmin gelişiminin birden fazla amacının olabileceği ve bu amaçlar arasında denge sağlanmasının turizm stratejileri ile ortaya konulabileceği vurgulanmaktadır (İçöz vd., 2009, s.195). Bir kırsal bölgede çekicilikler diğer geleneksel turizm kaynaklarından farklı olabileceği için her bir kırsal alan kendi turizm gelişme stratejilerini belirleyerek bu stratejilerdeki hedeflerini önem sırasına göre belirleyebilir.

Örneğin, stratejik planlar içerisinde çekicilikleri yeterli düzeyde ve altyapı eksikliği bulunmayan kırsal köy, kasaba ve bölge çeşitli tutundurma yöntemleri ve reklamlar ile önce farkındalık ve sonuçta uygun imaj geliştirmeye öncelik verebilir ya da bunun tersi olarak bir bölge çekiciliklerini ve alt-üst yapıyı geliştirmeyi öncelik olarak benimseyebilir.

4.1. Kandıra Bölgesinin SWOT Analizi

Kandıra, Kocaeli iline bağlı, doğusunda Sakarya (*Adapazarı*) İli, batısında İstanbul ili, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde ise İzmit (*Kocaeli*) merkez ilçesi, Karadeniz'de 52 km. uzunluğunda kıyısı olan bir ilçedir. Kandıra ilçesi topografik yapısı küçük tepelerle kaplı ve belirgin arazi formunda olup, Karadeniz iklimi etki alanı içerisinde yer almaktadır. Kandıra'da kırsal peyzaj değerleri yüksek olan köyler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Osmanlılar zamanından kalma işlemeli taş kalıntıları, özgün ev ve sokakları bulunan Ağaçaçıl Köyü, Akçakese Köyü, Kandıra taşı üretiminde önde gelen Akçaova Köyü ve Akıncı Köyü, Bağıranlı Köyü, mavi bayrak ödüllü geniş ve sığ sahilleri olan Cebeci Köyü, İlginç jeolojik yapıdaki pembe kayalıkların bulunduğu Kefken ve tarihi liman bulunan Kerpe'dir (Üzümcü vd., 2015).

Balıkçılık Kefken ve Bağıranlı halkının en büyük geçim kaynaklarından biridir. Kandıra köylerinde halk gelenek ve göreneklerine bağlı yaşamaktadır. Geleneksel eski köy evleri genellikle alt katında hane sahibinin beslik hayvanlarının bulunduğu ahır kısmı ile üst katında aile fertlerinin yaşadığı iki katlı kerpiç-ahşap karışımı yapılardan oluşmaktadır. Her köyde eski bir köy ilkokulu ve lojman binası var, ancak taşımali eğitimden yararlanıldığı için bu ilkokul binaları kullanılabilir olduğu halde atıl durumda bırakılmıştır (Üzümcü vd., 2015, s.95)

Kandıra'nın gerek sosyo-kültürel yapısı gerekse coğrafik dağılımı bakımından, yukarıda sıralanan modellerden birden fazla model uygulanması gerekecektir. Kandıra demografik bakımdan, nüfusu 48.937 (http://www.nufusu.com/ilce/kandira_kocaeli-nufusu, erişim: 21.02.2016) olan ve Kocaeli-İzmit merkez başta olmak üzere dış göç vermektedir. Genç nüfusun azalması ve yaşlı nüfusun artması sebebiyle tarım yapmak yerine yüksek bedellerle satılarak gelir elde edilmesi sonucu, çoğunlukla yerel halktan emekli ve yaşlı nüfusun kalması ve gençlerin işsizlik sebebiyle ilçeyi terk etmesine sebep olmuştur. İlçede ve köylerinde denize kıyısı olan köylerde yalnızca Temmuz ve Ağustos aylarında çoğunlukla İstanbul'dan gelen yerli turistlere, küçük otel ve pansiyonlarda deniz turizmi hizmeti verilmektedir. Ancak kırsal turizm yapılabilmesi için; halkın bilgilendirilmesi ve teşvik edilmesi ile ilçeden istihdam amaçlı uzaklaşan genç nüfus göçünün engellenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. İlçeye kurumların destek vererek, yatırımlar yapılmasını sağlamaları ve yine kamu yöneticilerinin bir an evvel turizm imar planlarını tamamlamaları gerektiğinin ifade etmişlerdir. Yerel halk ile ilgili olarak, turizmin henüz sahil köyleri dışında bilinmediğini ve kırsal turizmin yapılabilmesi için mutlaka, halkın bilgilendirilip, ekonomik kazanımları olacağı anlatılıp, gerekli eğitim ve teşvikler ile ikna edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Üzümcü vd., 2015).

Gerek sürdürülebilir kırsal turizm planlaması ve gerek herhangi bir planlama kararının verilmesinden önce kaynak analizin yapılması mevcut durumun anlaşılması için bir fikir vermesi bakımından planlamaya karar verenlerin işinin kolaylaşmasına yardımcı olacağı açıktır. Bu anlamda Kandıra ilçesi ve köylerine yönelik, Tablo 4'de bir SWOT analizi yapılarak Kandıra kırsal turizmi değerlendirilmiştir.

Üzümcü vd. (2015), Kandıra'nın tarım açısından çok iyi ekilebilir, verimli arazileri olmasına rağmen, yeterince kullanılmadığı ya da kullanılanların bilinçsiz bir şekilde kullanıldığı ve mevcut üretimin yöre halkının ihtiyacını karşılamaya yönelik, ekonomik getirisi az olan ürünlerle gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Kırsal turizm, Kandıra'nın doğal sosyal ve kültürel kaynaklarını ekonomik ve sosyal gelişmesine bir fırsat sunabilir. Kandıra'nın köklü bir geçmişten geldiğini, tarihi liman kalıntıları, kaleleri, korsan mağaraları vb. bulunduğunu, el sanatları için eşsiz örneklere sahip olduğu bilinmektedir. Kandıra ilçesinde sürdürülebilir kırsal turizm yapabilmek için Ağaçağıl köyü ile deniz turizmi potansiyeli olan *Bağıranlı Köyü* ve *Kefken, Kerpe, Cebeci, Sarısu, Pınarlı ile Kıncırlı* köyü sayılabilir (Üzümcü vd., 2015).

Tablo 4: Kandıra Kırsal Turizmine Yönelik SWOT Analizi

<i>Güçlü Yönler</i>	<i>Zayıf Yönler</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Tarihsel geçmişi • İç ve dış pazar için lojistik avantajların bulunması • Kamuda turizm desteği • Turistlere sağlanan güvenli ortam • Kandıra halkı ve esnafın olumlu tutumu • Ekoturizm/Kırsal turizm için doğal kaynaklar ve bozulmamış doğal çevre • Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde yer alması ve güçlü belediyeçilik desteği • Paydaşlar arasındaki işbirliğinin gelişmiş olması 	<ul style="list-style-type: none"> • Turistik ürün paketi oluşturamama, tanıtım ve pazarlama eksikliği • Mevsimsel ve aylık talep dalgalanması • Nitelikli turistik işletme yetersizliği • İşgücü yetersizliği • Tamamlayıcı hizmet işletmesi yetersizliği • Elektrik kesintilerinin yaşanması • İşletmelerde ve Kandıra'da turistlere yönelik aktivite yetersizliği • Dar ve virajlı yolların bulunması • Turizm bilgilendirme ofisinin bulunmaması • Hafta sonu tatillerinde taşıma kapasitesi sorunlarının yaşanması • Gastronomik zenginliklerin yeterince değerlendirilememesi • İmar ile ilgili sorunların çözülmemiş olması • Nitelikli işgücü yetiştirecek eğitim kurumlarının Kandıra'da bulunmaması
<i>Fırsatlar</i>	<i>Tehditler</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Bölgenin farklı turistik aktivitelere olanak vermesi • Ekoturizmin/kırsal turizmin giderek daha popüler olması • Kırsal turizm potansiyeli olan bozulmamış doğal çevre, korunmuş kültürel doku gibi güçlü bir ürünü olması • Turizmle ilgili MARKA başta olmak üzere birçok kurum tarafından yapılan projeler, uygulamalar ve sağlanan teşviklerin bulunması • Yerel yönetimlerin turizm çalışmalarına yönelik ilgisi 	<ul style="list-style-type: none"> • Bölge imajının ucuz ve günübirlik tatil yeri olarak yerleşmesi • Sahil kısımlarında, çevre bozulmaları • Bilinçsiz yapılaşma • Bilinçsiz tarım ve hayvancılık faaliyetleri • Doğal çekiciliklere sahip alanlarda yapılan tahribat • Kırsal turizm mimarisi geliştirememesi • Benzer turistik ürünler sunan birçok farklı bölgenin bulunması • Kontrolsüz alanlarda yaşanan katı atık sorunları ve çevre tahribatı • Deniz odaklı turizm anlayışının yerleşmiş olması • Yoğun ev pansiyonculuğu faaliyetinin bulunması • Acentacılık faaliyetlerinin gelişmemiş olması

Kaynak: Kaşlı vd. (2014). "Kandıra Kıyı Bandı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Birliği Kandıra Turizm Master Planı 2015-2023", *Kandıra Turizm Master Planı*, Kandıra: 187-188.

4.2. Kırsal Alanlarda Turizm Modelleri ve Kandıra Kırsal Turizm Modeli

Kırsal turizm alanlarının geliştirilmesi için farklı modeller bulunmaktadır. Kırsal turizmi geliştirilmesi konusunda Çetin (2015) daha çok planlamaya dönük ve bu planlama içerisinde rol

alan unsurları; devlet, yerel halkın katılımı, planlama, kırsal alan yönetim organları olarak vurgulamaktadır (Çetin, 2015, s.8). Kırsal turizm planlamasında kaynaklar üzerinden model yaklaşımlarının üretilmesi temel olmalıdır. İlgili bölgenin coğrafi yapısı, sanayideki gelişmişliği, işgücü ihtiyacı ve altyapısal durumu gibi faktörler göz önüne alınmaktadır (Pröbstl-Haider, U., Melzer, V. ve Jiricka, A. 2014, *aktaran*: İpar ve Tırlı, 2014, s.45-54).

- *Deniz Feneri Modeli*: Bu modelde yeni iş olanakları oluşturma dışarıdan lider bir girişimci öncülüğünde çiftçiler ve diğer tedarikçiler ile ürünleri entegre ederek kazan-kazan anlayışı içerisinde bir işletme planı oluşturmalarını amaçlamaktadır. İşletme adeta bir deniz feneri gibi diğer girişimcilere de yol göstererek bölgenin kırsal gelişiminde pay sahibi olmaktadır.
- *Küçük Ölçekli Arazi Kullanım Modeli*: Birçok çiftçi, işletmecisi veya sahibi olduğu çiftliğinde çeşitlendirmeye giderek ekonomik yararlar elde edebilir.
- *Bölgeleme Modeli*: Kırsal alanların sahip olduğu zengin doğal kaynakların, turizm faaliyetlerine açılmadan önce, gerekli koruma planları ve bu alanların toplum yararına ekonomik amaçlı kullanılması için sürdürülebilir arazi kullanımı esaslı bir model oluşturulması gerekmektedir.
- *Tematik Model*: Bu modelde, çoğunlukla mevcut yapılar, binalar, kültürel, dini ve geleneksel varlıklar kullanılır. Örneğin; *Kale Yolu, Peynir Yolu, Tarihi Demir Yolu, Şarap Yolu* vb. tipik örnekler bu kapsamda yer alır. Bu temalar ile kırsal bölgenin daha arka planda kalmış ve kendine has özellikleri olan yönleri de ziyaretçilere sunulur. Tarihi bahçeler, dağ evleri, peynir yapımı, üzüm bağları gibi geleneksel kültür unsurlarına dayalı özellikler, bölgenin kısa sürede marka haline gelmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu modelde tüketici deneyimleri üst seviyeye çıktığı için ekonomik getiri daha fazla olacaktır.

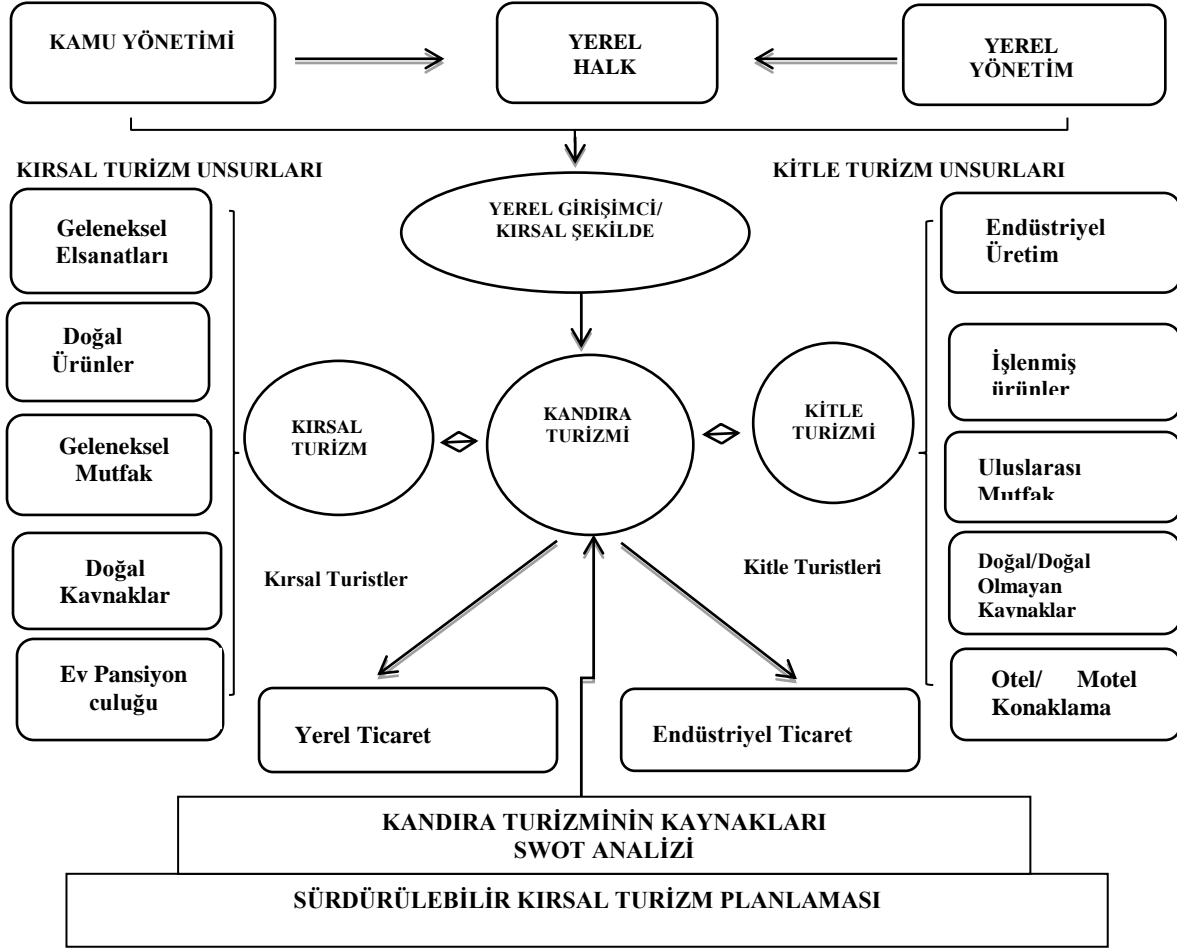
Çalışmada, bölgede mevcut olarak uygulanmakta olan kitle turizmini dikkate alan ancak, kırsal turizm potansiyelini odağına alan ve bu şekilde turizmin daha da geliştirilmesini amaçlayan bir model Şekil 1’de sunulmaktadır.

Model yukarıda bahsedilmiş olan modellerden de esinlenilerek geliştirilmiştir. Modelin nihai amacı bölgede yerel, kırsal, doğal ve geleneksel bazlı kaynakların kırsal turizm planlanması ile kullanılmasını ve sürdürülebilir yaklaşım ile korunmasını sağlayacak şekilde bölge halkının ekonomik, sosyal, kültürel gereksinimlerinin karşılanmasını amaçlamaktadır.

Kandıra kırsal turizm modelinde çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bunlar, *dinamik ve statik* unsurlar olarak iki temelde yapıda biçimlendirilmiştir. Dinamik unsurlar modeli harekete geçirmede etki edenler ve statik unsurlar ise turizmden etkilenen ve turizme kaynak oluşturan değerlerdir. *Dinamik* unsurlar, kamu yönetimi, yerel yönetim, yerel halk ve yerel girişimcilerden meydana gelmektedir. Bu dört unsurun çabaları Kandıra turizmini oluşturan değerlerin SWOT analizi ile durum tespitinin yapılmasını ve sürdürülebilir kırsal turizm planlaması ile kullanılmasının, yararlanılmasının ve korunmasının sağlanarak kırsal turizm bölgesinin ekonomik, sosyal, kültürel ve toplumsal beklentilerinin karşılanmasında etkin rolü bulunmaktadır. Kandıra turizmi için gerekli olan kırsal turizm kaynakları ise statik biçimde dinamik unsurların çabaları ile biçimlenecek durumdadırlar. Kırsal turizm unsurlarından kırsal yöre insanların yararlanması ise kırsal girişimciliğin teşvik edilmesi ile gerçekleştirilebilir.

Kırsal girişimcilerin turizm faaliyeti de kırsal turizm unsurlarının girdi olarak kullanılması ve aile fertlerinin katılımını gerektirmektedir. Tüm paydaşların katılımının önemi büyüktür. Devlet eğitim, yol gösterme ve finansal vb. konularda destek anlamında katkılar sunabilir.

Şekil 1: Kandıra Kırsal Turizm Geliştirme Modeli

Kandıra ilçesi, 90 köyüyle oldukça büyük ve gerek denize kıyısı ve bakir doğal kaynakları ile gerekse tarihi ve kültürel zenginliğiyle önemli bir destinasyondur. Özellikle İstanbul, Sakarya, Yalova ve Kocaeli gibi büyük sanayi kentlerine yakın olmakla önemli bir konumdadır. Bu sebeple yıllardır hafta sonu ve yazın kısa sezonuyla günübirlikçi ve kısa konaklamalı seyahat edenlere deniz turizmi biçiminde hizmet vermektedir. Son yıllarda ülkemizde artan *kırsal turizm*, *ekoturizm*, *gastronomi turizmi* gibi doğaya yönelik turizm türlerine elverişli olan Kandıra ilçesi, bu anlamda sürdürülebilir kırsal turizm uygulamaları ile Kandıra çevre ve köylerinin ekonomik ve sosyal gereksinimlerine katkı sunabilir.

Bu modelin en önemli unsurları; *yönetim*, *yerel halk* ve yerel halkın oluşturduğu *girişimci* unsurlarıdır. Kırsal bölge girişimcilerinin meydana getireceği talebin de isteklerine cevap veren otantik bazlı konaklama, geleneksel mutfak içeren lokantalar, yerel ve geleneksel üretim sağlayan hediyelik vb. ürün üreten küçük kırsal turizm işletmeleri modelin ortaya çıkarmak istediği hedeflerden biridir. Bu kapsamda talebe uygun ürün geliştirilmesi sağlanır iken

kaynakların korunması ve sistemin uzun vadeye yapılmasını başaracak sürdürülebilir bir anlayışın egemen kılınması da amaçlanmaktadır. Özellikle kırsal turizmde halkın beklentilerinin karşılanması ve turizmin gelişme evreleri de hesaplanarak ticari kazanç uğruna kültürel, sosyal, çevresel yapıya uyum sağlayabilecek biçimde kırsal turizmle bir sistem yapısı kurulmalıdır.

5. SONUÇ

Günümüzde yaşanan sanayileşme, kentleşme, diğer ekonomik ve sosyal değişimler kırsal alanların geçmişte ihmal edilse de günümüzde turizm talebinin bu alanlara yönelmesinin bir sonucu olarak yeni cazibe merkezleri olma konumuna gelmektedir. Turizm talebi kıyılardan uzaklaşarak daha geleneksel, doğal, otantik, geleneksel kültür öğelerinin bulunduğu kırsal alanlara yönelmektedir. Kırsal alanlarda bulunan kaynakların turizm talebine uyarlanarak değerlendirilmesi ise talebin yöneldiği alanlarda sürdürülebilir kırsal turizm modeli geliştirilmesini gerektirmektedir.

Kandıra bölgesi özellikle İstanbul gibi büyük bir metropolde yaşayan insanların kısa süreler ve kırsal turizm amaçlı turistik seyahatleri için önemli bir mekân konumundadır. Ancak günümüzdeki turizm biçimi olarak kitle turizm benzeri bir yapıdadır. Bu kapsamda kırsal turizm kaynaklarının kırsal turizme uyarlanması ile bölge halkı turizmden daha etkin yarar sağlayabilir. Ayrıca kırsal turizm geliştirilmesi ile talebin tatminin artması sağlanabilir. Kırsal turizm arzı ve talebinin dengesinin kurulması ve uzun vadede sürdürülebilir olması için sürdürülebilir kırsal turizm planlaması gerekmektedir. Bu hedeflere ulaşılmasında kırsal turizm geliştirme modeli bir araç olabilir.

Başarılı kırsal turizm gelişiminde modelde bulunan paydaşların katılımı ve desteği önemlidir. Bu paydaşlar, kamu ve yerel yönetim ile yerel halk ve kırsal girişimcilerdir. Kamu yönetimi olarak devlet, yol gösterici ve finansal desteğe gereksinim duyan yerel girişimcilerin desteklenmesini sağlamakla katkı sunabilir. Yerel yönetim ve kamu yönetimi yöreye çekicilik oluşturacak öğeleri turistik ürün olarak bölgeye kazandırılmasına özellikle katkıda bulunabilir. Köy müzelerinin oluşturulmasına katkı sunabilir ve öncülük yapabilir. Ayrıca Kandıra için özellikle sahile yakın ve kırsal dokusu bozulmamış ve günümüzde geleneksel tarımsal üretimini sürdüren, Ağaçağıl köyünün geleneksel köy evleri, meydanı ve bozulmamış doğası ile müze köy biçimine dönüştürülerek farklı bir tematik çekicilik meydana getirilebilir.

Yerel halkın bölgesinde turizm gelişimine destek vermesi en önemli konulardandır. Mevcut itibari ile kitle turizmi biçiminde olan turizmden beklentileri olan halkın kırsal turizm türüne yönlendirilmesindeki istekliliği bu konuda başarıyı artırabilir. Bölgede bulunan, doğal, otantik, kültürel, geleneksel ve bunun gibi diğer birçok çekicilik unsuru kaynak olarak yerel girişimciler ve aile ya da yerel halktan olan emek unsurlarının katkısı ile turistik talep için ürün haline getirilebilir. Sonuç olarak, kamu ve yerel yönetimin katkısı ile kaynak kabul edilen kırsal alanda bulunan değerlerin sürdürülebilir bir planlama yaklaşımı ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Kandıra ve köylerinde, sürdürülebilir kırsal turizm yapılabilmesi için aşağıdaki öneriler getirilmiştir:

- Kandıra ve köylerinde, kırsal turizm yapılabilmesi için, organik ürünlere olan talep ve bilinçli turist profili de dikkate alındığında, üretimde nicelikten çok niteliğe bakılması, bunun için yatırım ve teşvikler yapılarak, küçük aile çiftçiliğinin korunması gerekmektedir.

- Ağaçaçıl köyü ve çevre köyler ile ilgili turizm projeleri üretilerek, restorasyon başlatılmalı ve köy evlerinde, ev pansiyonculuğu ve yöresel yemekler ile organik ürünler üretilerek, satışı teşvik edilmelidir. Yöredeki kadınların ve gençlerin, üretime çekilmeye çalışılması ve tarımsal ürünler (*Manda yoğurdu, peynir, dartı, meyve-sebze, köy ekmeği*) üretilmelidir.
- Kandıra'da sahil köyleri dışında turizm bilinmemekte ve kırsal turizmin yapılabilmesi için halkın bilgilendirilmesi, eğitim ve teşvikler ile ikna edilmesi gerekmektedir (Üzümçü vd, 2015).
- Yerel halkın istihdam edilmesi ve yöresel el sanatlarının (Kandıra bezi, kandıra taşı vb.) hediyelik eşyalar ve özel ürünler üretilmelidir.
- İlçedeki turizm imar planlarının ivedi olarak tamamlanması ve turizm yatırımlarının teşvik edilmesi kamu ve yerel yönetimlerce teşvik edilmelidir.
- Kırsal turizme uygun ve açılması hedeflenen alanların, sürdürülebilirlik anlayışıyla, kitle turizminden uzak pazarlanması sağlanmalıdır.
- Tamamlayıcı hizmet işletmelerinin sayısı artırılmalıdır.
- Yöre halkını teşvik edebilmekte örnek oluşturabilecek otantik köy evlerinin ve köy meydanının gerekli alt ve üst yapı eksiklerinin giderilerek, örnek olacak şekilde kamu ya da yerel yönetimler öncülüğünde restore edilerek, kırsal turizme açılması sağlanmalıdır.
- Kandıra bezi, Kandıra taşı işçiliğinin korunması ve Kandıra'ya özgü yerel lezzetlerin yeterli miktar ve kalitede üretilmesi sağlanmalıdır.
- Yerel yönetimler, üniversite ve paydaş olabilecek kurum ve kuruluşların işbirliği içinde olması ve işletmecilere ve yerel halka kırsal turizm konusunda eğitim verilmelidir.

Sürdürülebilir kırsal turizm için karar vericilerin ve plançıların, turizmin sadece ekonomik boyutunu değil; doğal, sosyal ve kültürel çevre boyutunu da dikkate almaları gerekmektedir. Ayrıca tüm ilgi gruplarının beklentilerinin değerlendirilmesi; etkinliklerin, ürün planlama ve geliştirme süreçleri ve yönetiminde katılımcı ve sürdürülebilir bir yaklaşım, hassas kırsal alanlar ve kırsal yaşamdakiler için önemli yararlar getirebilecektir.

5. KAYNAKLAR

- Akça, H., Esengün, K. ve Sayılı, M. (2001). "Kırsal alanların kalkınmasında kırsal turizmin rolü", *Standard Dergisi*, Yıl 40, Sayı 2, Şubat, ss.1-96.
- Avcıkurt, C. (1997). "Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türk Turizmi Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, BAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Bahçe, S. (2009). "Kırsal gelişimde kültür mirası turizmi modeli", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 25, ss.1-12.
- Briedenhann, J. and Wickens, E. (2004). "Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas vibrant hope or impossible dream?", *Tourism Management*, 25, ss.71-79.
- Bozlağan, R.(2005). "Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, Prof.Dr.Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı, ss.1012-1028.
- Busby, G. and Rendle, S. (2000). The transition from tourism on farms to farm tourism, *Tourism Management* 21, ss. 635- 642.
- Çetin, İ. (2015). "Agritourism development model for north cyprus", *Journal of Recreation and Tourism Research*, 2 (2), ss.1-11.

- Deveci B., Türkmen S. ve Avcıkurt C. (2013). “Kırsal turizm ile gastronomi turizmi ilişkisi-Bigadiç örneği”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi - IJSES*, 3 (2), ss. 29-34.
- Dinler, Z. (2014). *Tarım Ekonomisi*, Ekin Yayın Dağıtım, Bursa.
- Doğan, S. ve Yıldız, Z. (2007). “Bölgesel kalkınma, turizmin ilişkisi ve göller bölgesi kalkınmasında alternative turizm potansiyelinin kullanılabilirliğine yönelik bir araştırma”. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, ss. 147-181.
- Doğan, G.(2012). “Ankara ili Ayaş ilçesinin kırsal turizm potansiyeli açısından değerlendirilmesi”, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.
- Duran, E.(2011). “Turizm, kültür ve kimlik ilişkisi; turizmde toplumsal ve kültürel kimliğin sürdürülebilirliği”, İstanbul Ticaret Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:10, Sayı:19, Bahar, ss.291-313.
- Emekli, G., Südaş, İ. ve Soykan, F. (2007). “Göç, kırsal kalkınma-kırsal turizm ve Türkiye “, Migration, Rural Development- Rural Tourism And Turkey 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* 10-15 Eylül 2007 Ankara, Türkiye.
- Hudman, L. E. (1992). “Turizmin rolü ve çevre sorunları ile olası etkilerine yaklaşımı”, *Turizmde Seçme Makaleler*:16, Özel Sayı: Turizm ve Çevre, Aralık.
- Inskeep, E. (1991). *Tourism planning; an integrated and sustainable development aproach*, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Johnson, D. (2002). “Environmentally sustainable cruise tourism: A reality check”, *Marine Policy*, Elsevier, Vol.26, Issue 4, July 2002, ss.261–270.
- Karaman, A. (1996). “Sürdürülebilir turizm planlaması için ekolojik bir çerçeve; Sürdürülebilir turizm planlamasına ekolojik yaklaşım”, *19. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- İçöz, O., Var, T. ve İlhan, İ. (2009). *Turizm Planlaması ve Politikaları: Turizmde Bölgesel Planlama*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- İçöz, O., Pınar, İ. ve Günlü, E. (2010), “The Agri-tourism Potential of the Aegean Region”, *EuroChire Amsterdam Conference: Passion for Hospitality Excellence*, Amsterdam, Hollanda. October, 25 th – 28th.
- İpar, M. S. ve Tırıl, A. (2014). “Sinop ilinin kırsal turizm potansiyeli ve geliştirilmesine yönelik öneriler”, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 7 (2), ss.45-54.
- Kaşlı, M., İlban, M.O. ve Ekici, A. (2014). *Kandıra Turizm Master Planı 2015-2023*, Kandıra Kıyı Bandı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Birliği, Kandıra, ss.187-188.
- Kernel, P. (2005). “Creating and implementing a model for sustainable development in tourism enterprises”, *Journal Cleaner Production*, Elsevier, Vol.13, Issue 2, January 2005, ss. 151-164.
- Köroğlu, A. ve Köroğlu, Ö. (2006). “Kırsal turizmin yöre kalkınmasındaki rolü: buldan yöresi kırsal turizm potansiyeli”, *Buldan Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Cilt 1.ss.233–242, Denizli.
- Lane B. (2005). “Sustainable rural tourism strategies: A tool for development and conservation”, RIAT Revista Interamericana de Ambiente y Turismo. Vol.1, número 1, *Interamerican Journal of Environment and Tourism*, ss.12-18.
- Liu, A., (2006). “Tourism in rural areas: Kedah, Malaysia”, *Tourism Management*, 27, ss. 878-889.
- Met, Ö. (2012). “Turizm ile yöresel gelişme: Sinop için bir turizm gelişim stratejisi önerisi”. *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz, Sayı 34, ss. 163-179.
- Navarro M., M., Pedraja M. and Vinzón M.I., 2015. *Sustainability indicators of rural tourism from the perspective of the rresidents*, *Tourism Geographies*, 17:4, ss. 586-602.
- Orams, M. B. (1995). “Towards a more desirable form of eco-tourism”, *Tourism Mangement*, Vol.16, Number 1, February.
- Roberts, L. and Hall, D. (2003). *Rural tourism and recreation: principles to practice*. CABI Publishing. UK.
- Ross, S. and Wall, G. (1999). “Ecotourism: towards congruence between theory and practice”, *Tourism Management* 20, ss. 123-132.
- Saxena, G., Clark, G., Oliver, T. and Ilbery, B. (2007). “Conceptualizing integrated rural tourism”, *Tourism Geographies*, Vol.9, No. 4, ss. 347–370.

Sharpley, R. (2007). “Flagship attractions and sustainable rural tourism development: The case of the Alnwick Garden, England”, *Journal of Sustainable Tourism*, 15(2), ss. 125-143.

Soykan, F.. (2003). “Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi”, *Ege Coğrafya Dergisi*, No: 12, İzmir, ss.1-11.

Tew, C. and Barbieri, C. (2012). “The perceived benefits of agritourism: the provider’s perspective”, *Tourism Management*, 33 (1), ss. 215-224.

Torres, R. (2003). “Linkages between tourism and agriculture in Mexico”, *Annals of Tourism Research*, Vol.30, No. 3, ss.546-566.

Ün, E., Tutar, F., Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2012). “Ekonomik kalkınmada kırsal turizmin rolü: Türkiye örneği”. in *International Conference on Eurasian Economies*, Almaty – Kazakhstan, 11-13 October, ss.. 345-350.

Üzümcü, T.P., Çelik, A., Otar, S. ve Hacıoğlu, A. (2015). “Kırsal alanların sürdürülebilir kırsal turizm amaçlı kullanılması Kocaeli-Kandıra Örneği”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, International Journal of Social and Economic Sciences*, 5 (2): ss. 92-102.

Wilson, S., Fesenmaier, D.R., Fesenmaier, J. and Van Es, J.C. (2001). “Factors for success in rural tourism development”, *Journal of Travel Research*, Vol.40, November, ss.132-138.

Yang, Z., Cai, J. and Sliuzas, R. (2010). “Agro-tourism enterprises as a form of multi-functional urban agriculture for peri-urban development in China”, *Habitat International*, Vol.34, Issue 4, October, ss.374–385.

İnternet kaynakları

<http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> , erişim: 19.05.2013).

http://www.nufusu.com/ilce/kandira_kocaeli-nufusu , erişim: 21.02.2016.

http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21507_, erişim:10.04.2016.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21507>, erişim:06.02.2017

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24638>, erişim:25.05.2017.

